

KAREL ČAPEK

BÍLÁ NEMOC

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

- Maršál: Doktore, jsou prostředky, kterými lze lidi přinutit... aby splnili rozkazy.
- Dr. Galén: Podívejte se, vy mě můžete dát zavřít, že ano, ale –
- Maršál: Dobře. *Sahá po zvonku.*
- Dr. Galén: Poslyšte, pane, nedělejte to! Já mám tolik pacientů – Zabijete je, když mne dáte zavřít!
- Maršál *pouští zvonek*: Nebyli by to první mrtví na mé cestě. Ale vy si to ještě rozmyslíte. *Vstane a jde k němu.* Člověče, jste blázen – nebo takový hrdina?
- Dr. Galén *couvá*: Ne, prosím, já – hrdina jistě ne; ale já byl na vojně... jako lékař... a když jsem viděl tolik lidí umírat... tolik zdravých lidí, že ano –
- Maršál: Já byl také na vojně, doktore. Ale já jsem tam viděl lidi bojovat za vlast. A já jsem je přivedl zpátky jako vítěze.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Konec druhého jednání.

Autorova předmluva – autor hovoří o poválečném stavu, kdy jednotlivec nic neznamená. Zdůvodňuje, proč ne zvolil konkrétní nemoc a konkrétní zemi – situace zobrazená ve hře se dá aplikovat na více států.

Následuje drama o třech aktech ve 14 obrazech:

První jednání: Tři malomocní se baví o nemoci, která je postihla. Projevuje se bílou skvrnou někde na těle a odpadávaním masa. Dvorní rada Sigelius podává informace o nemoci novináři. Na tzv. bílou nemoc zemřelo již 5 miliónů lidí, postihuje osoby starší čtyřiceti let a nedá se léčit. Za dvorním radou přichází doktor Galén, bývalý spolupracovník jeho tchána. Rada mu nejprve nevěří, že dokáže bílou nemoc vyléčit, ale nakonec mu svěří pokoj č. 13 s nejhoršími případy. *Rodina (otec, matka, dcera a syn) debatují o bílé nemoci nad článkem v novinách.* Z pokoje č. 13 odchází skupina nadšených profesorů. Všechno pozorují dva asistenti, jeden z nich pomýšlí na soukromou praxi. Když Galén odmítne léčit Sigeliova soukromého pacienta, asistent nabídne svou léčbu, která zaručeně nefunguje, ale projeví se jeho obchodní talent. To Sigelius chválí. Do nemocnice dorazil maršál a ministr zdravotnictví. Jsou nadšeni úspěchem kliniky. Na zázrak se přijdou podívat také novináři, kterým Galén sdělí svůj vzkaz pro lidstvo. Je ochotný vyrazit svůj lék, pokud se všechny státy zavážou, že nebudou válčit. Pokud ne, bude dál léčit jen chudé. Sigelius Galéna vyhazuje z kliniky.

Druhé jednání: *Otec čte v novinách o doktoru Galénovi a jeho požadavku. Rozčiluje se, protože jemu samotnému nemoc přinesla povýšení. Ukáže se, že jeho žena má na krku bílou skvrnu.* Oba jdou žádat Galéna, ale ten odmítá. Baron Krüg, ředitel továrny na výrobu válečného materiálu, přichází za radou Sigeliem a ptá se ho, jak pokročilo léčení nemoci. I on má bílou skvrnu. Převleče se za žebráka a jde ke Galénovi. Ten ho okamžitě pozná a chce po něm totéž, co po ostatních – světový mír. Krüg hovoří s maršálem o své nemoci. Maršál je krutý, přikazuje zvýšit výrobu zbraní a munice, o míru nechce slyšet. Galén je předvolán k maršálovi. Maršál hrozí zatčením a mučením, pokud Galén nebude léčit Krüga, ale Galén je neoblomný. Telefon oznamuje, že baron Krüg se zastřelil.

Třetí jednání: Ministr a maršál hovoří o svých možnostech. Shodnout se na rychlém útoku, po kterém by mohl přijít mír. Maršál promlouvá k národu, ale je již oslaben bílou nemocí. Jeho dcera Aneta a její

milý, syn barona Krüga Pavel, mu pomáhají. Pavel převezme zprávy o postupujícím boji; nejsou příznivé. Aneta a Pavel přesvědčí maršála, aby Galénovi slíbil mír. Když profesor Galén vystoupí z auta, aby donesl lék maršálovi, obestoupí ho rozvášněný dav bažící po válce, který vede *syn*. Galén je ušlapán i se svými léky.

- **téma a motiv**

téma: psychický nátlak

motivy: rozkaz, zvonek, pacient, mrtví, válka

- **časoprostor**

prostor: neurčený stát

čas: neurčený, krátce po roce 23 (zřejmě 1923)

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěn chronologicky. Úryvek se skládá ze 7 replik.

- **literární forma, druh a žánr**

drama, drama, vědeckofantastické drama

- **vypravěč / lyrický subjekt**

v dramatu se neurčuje

- **postava**

Galén: zástupce lidství, svobody, rozumu, míru, mluví opatrně, váží každé slovo

Maršál: touží po moci, je rozkazovačný, neústupný

dvorní rada Sigelius: prospěchář, těží z Galénova úspěchu, který vydává za vlastní

baron Krüg: voják tělem i duší, neunesse nemoc a raději se zastřelí

- **vyprávěcí způsoby**

střídání přímých řečí 2 postav

scénické poznámky: *Sahá po zvonku.; pouští zvonek*

- **typy promluv**

dialog Maršála a doktora Galéna.

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

kterými lze lidi přinutit...

nedořečenost

Člověče, jste blázen – nebo takový hrdina?

řečnická otázka

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

na mé cestě

metafora

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. pol. 20. století – meziválečná doba

Karel Čapek (1890-1938)

- narodil se 9. ledna 1890 v Malých Svatoňovicích
- nejmladší ze tří dětí (Josef – malíř, spisovatel; Helena – autorka vzpomínkové knihy *Moji milí bratři*)
- žurnalista, prozaik, dramatik, překladatel, kritik, esejista, cestovatel, psal knihy pro děti
- znal se Masarykem (*Hovory s TGM*), oficiální autor; mluvčí Hradu
- studoval gymnázium v Hradci Králové, po odhalení jím organizovaného protirakouského spolku přešel do Brna => maturoval v Praze, potom FF UK (studoval – filozofii, estetiku, dějiny výtvarného umění, germanistiku, anglistiku a bohemistiku)
- po škole vychovatel => knihovník Národního muzea => do r. 1938 redaktor Národních listů a Lidových novin, ve Vinohradském divadle 1921-23 jako dramaturg a režisér
- zvolen prvním předsedou československého PEN klubu (celosvětové sdružení spisovatelů)
- v r. 1935 se oženil se spisovatelkou a herečkou Olgou Scheinpflugovou
- po abdikaci E. Beneše v roce 1938 se stal posledním symbolem první republiky
- zemřel pár měsíců před plánovaným zatčením gestapem 25. 12. 1938
- Čapek byl velice dobrým amatérským fotografem
- patřil mezi přední sběratele etnické hudby (dnes v majetku Náprstkova muzea)
- často cestoval, rád zahraničil, měl rád zvířata, sbíral LP desky

publicistická činnost

- pěstoval především fejeton, sloupek a causerii, vyšlo mnoho výborů

V zajetí slov – o frázích, *Na břehu dnů*, *Kritika slov a úsloví*

fejetyony: cestopisné *Italské listy*, *Anglické listy*, *Obrázky z Holandska*, *Cesta na sever*, *Výlet do Španěl*, a o lidech, např. *Zahradníkův rok*, *Jak se co dělá*, *Měl jsem psa a kočku*

utopická díla

dramata i romány, převratný vynález má špatné účinky na lidstvo

- katastrofy jsou varování, Čapek nevěřil technice, vždy je v kontrastu s přírodou

R. U. R.

Továrna na absolutno – román, zvláštní karburátor rozbíjí atomy a současně uvolňuje absolutno.

Absolutno mění lidi, stávají se náboženskými fanatiky a mají potřebu válčit.

Věc Makropulos – drama, na počátku je vynález zasahující do života jedné osoby, Eliny Makropulové. Příběh má počátek na přelomu 16. a 17. století v dílně alchymistů Rudolfa II. Jeden z nich nalezne prostředek prodlužující život. Elina ho užije, prodloužení života nepřináší dobrý výsledek. Nakonec si pamatuje jen to špatné, život ztrácí kouzlo, je zklamaná. Když má znovu užít tento prostředek, odmítne a umírá. Dá ho mladé dívce, ale ta si je vědoma kouzla lidského života. Celý recept spálí nad svíčkou

Krakatit – román o zneužití vynálezu. Inženýr Prokop objevil třaskavinu, která byla schopná zničit svět. Třaskavinu mu někdo ukradne a on pátrá, kdo, všichni ji chtějí jen zneužít.

Válka s mloky

noetická trilogie

Čapek se zabýval pragmatismem – filozofický směr, kritériem pravdy je užitečnost, hodnota, úspěšnost – pravdivé je to, co má praktický důsledek. -> pravda je relativní

noetický = poznávací

- práce z počátku 30. let

- 3 romány s nezávislým dějem, spojitost – možnost poznání druhého člověka

Hordubal, *Povětroň*, *Obyčejný život*

Čapek proti fašismu

- vystupoval jasně a ostře

Bílá nemoc

Matka – drama, námět od manželky Olgy, reakce na válku ve Španělsku

- matka si povídá se zemřelými muži ze své rodiny (s manželem a se 4 syny). Naživu je pouze Toni. Matka slyší v rádiu hlášení o tom, že jsou zabíjeni i děti, a sama posílá Toniho do války.

pohádky

výrazné rysy Čapkových pohádek:

- pohádkový svět není vysloveně kouzelný, bytosti jsou polidštěné
- děj se odehrává na konkrétním místě
- nevystupují v nich vysloveně zlé postavy, např. loupežníci jsou spíš dojemní
- hromadění synonym, užívání novotvarů

Devatero pohádek – a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek

Dášeňka čili Život štěněte

výběr z dalších známých děl:

Ze života hmyzu – alegorické drama, hmyz má lidské vlastnosti. Sjednocujícím prvkem je tulák.

Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – sám Čapek rozděloval povídky na noetické (objevování skutečnosti) a justiční (jak trestat?)

Hovory s T. G. Masarykem – rozhovor, který vznikl 7 let

- **literární / obecně kulturní kontext**

- představitel humanistické demokratické literatury = demokratický proud

- meziválečná česká próza

(Na jeho tvorbu mělo velký vliv jeho filosofické a estetické vzdělání, především pragmatismus a expresionismus, dále ho velmi ovlivnila vědeckotechnická revoluce, v mnoha dílech vyjadřoval obavu, že jednou technika získá moc nad člověkem.)

demokratický proud:

Josef Čapek (1887–1945)

malíř (kubismus), básník, prozaik, dramatik

společné práce:

Krakonošova zahrada, Ze života hmyzu, Adam stvořitel

vlastní práce:

Stín kapradiny – baladická novela, dva mladíci zabili hajného, když je přistihl při pytláčení

Povídání o pejskovi a kočičce – pohádky

Básně z koncentračního tábora – vzpomínání na ženu, bratra, ... život na svobodě

Karel Poláček (1892–1944)

* Rychnov nad Kněžnou, soudničkář a fejetonista v Lidových novinách

- židovský původ, zahynul roku 1944 v Osvětimi

- považován za tvůrce sloupku (přinesl něco mezi fejetonem a povídkou)

tvorba pro děti: *Edudant a Francimor, Bylo nás pět*

humoristické knihy: *Michelup a motocykl, Muži v ofsajdu*

Židovské anekdoty – rád vyprávěl vtipy

Eduard Bass (1888–1946)

spisovatel, novinář, redaktor, herec, autor textů pro kabaret

Klapzubova jedenáctka – moderní pohádka pro mládež

Cirkus Humberto – jediný autorův román, hodnocen nejvýš

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Bílá nemoc – nemoc, která postihuje lidi středního věku, je nakažlivá a nevyléčitelná. Lék na tuto nemoc může přinést světu mír.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Dílo je stále aktuální. Lidé toužící po válce a moci se nezastaví před ničím.

- **pravděpodobný adresát:**

Kdokoli. Každý by se měl řídit zdravým rozumem.

- **určení smyslu díla:**

Sebeušlechtilější člověk nezmůže nic proti zlu a proti rozvášněnému davu.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Hra byla uvedena r. 1937 – krátce před Čapkovou smrtí.

- **tematicky podobné dílo:**

R. U. R. – varování před moderním světem plným zloby

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film *Bílá nemoc* z r. 1937 – režie Hugo Haas, v hlavní roli profesora Galéna Hugo Hass

- hodnocen 84 %, velmi dobrý přepis Čapkovy hry